

КОРЕКЦІЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ
У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИCORRECTION OF VALUES-BASED ORIENTATIONS OF STUDENTS
IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

У статті актуалізовано проблему необхідності формування у студентів у закладі вищої освіти позитивних ціннісних орієнтацій та корекції негативних. Значна увага приділяється не тільки цілеспрямованому процесу виховання в закладі вищої освіти високоосвіченого, компетентного фахівця, а й корекції в студентській молоді смисложиттєвих цінностей та ідеалів, що сприятиме позитивній соціалізації та інтеграції в сучасному соціумі. Розглянуто специфічні особливості студентської молоді, що роблять дану соціальну групу найбільш вразливою перед негативними тенденціями сучасності. Обґрунтовано власну позицію стосовно важливості корекції ціннісних орієнтацій в сучасній студентській молоді в системі вищої освіти. У праці ставиться завдання розглянути ефективні шляхи корекції ціннісних орієнтацій студентів у закладі вищої освіти. Зокрема, аналізується та розкривається сутність таких понять, як ціннісні орієнтації, корекція, домінанта. Надано обґрунтування доцільності корекції духовно-моральних ціннісних орієнтацій у студентів як ключових на сучасному етапі розвитку українського суспільства відповідно до таких основних змістових домінант, як громадянин-патріот, професіонал-інтелігент, толерантна і відповідальна людина, що сприятимуть позитивному особистісному та професійному розвитку. Детально обґрунтовано динаміку кожної з означених домінант у процесі корекції ціннісних орієнтацій в студентів. Окреслено основні шляхи корекції ціннісних орієнтацій під час навчальної, науково-дослідної, позааудиторної, дозвілєвої діяльності та медіа-освіти студентів у освітньому середовищі закладу вищої освіти. Акцентовано увагу на шляхах корекції віртуального простору, в якому значну частину часу перебуває сучасна студентська молодь. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані в освітньому процесі в закладах вищої освіти для корекції ціннісних орієнтацій в студентів.

Ключові слова: заклад вищої освіти, студентська молодь, ціннісні орієнтації, корекція.

In the article it has been actualized the problem of the formation necessity of positive values-based orientations and corrections of negative in students at the higher educational establishments. Considerable attention is paid not only to the goal-oriented process of upbringing in the higher educational institution of highly educated, competent specialist, but also to the correction of students' life values and ideals that will contribute to positive socialization and integration in modern society. The author considers specific features of students that make this social group the most vulnerable to the negative trends of our time, and justifies her own position on the importance of correction of value orientations of modern student youth in the system of higher education. The dynamics of each of these dominants in the process of correction of students' value orientations is justified in detail. The work sets the task to consider the effective ways of values-based orientations correction of students in higher educational establishments. In particular, it is determined the essence of such concepts as values-based orientations, correction, dominant. Attention is focused on the ways of correction of the virtual space, which holds a significant part of the time of the modern student youth. It has been given the justification of the correction expediency of spiritual and moral values-based orientations of students as the key at the present stage of the Ukrainian society development, in accordance with such general content dominant as the citizen-patriot, professional-intellectual, tolerant and responsible person, which will support the positive personal and professional development. It has been determined the main ways of values-based orientations correction during the educational, research, independent, leisure activities and students' media education in the educational environment of higher educational establishment. The practical significance of the received results is that they can be used in the educational process in higher educational establishments to correct the value orientations of students.

Key words: higher educational establishment, student youth, values-based orientations, correction.

УДК 378.015.31:022.1 (045)

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-34>

Пономарьова Г.Ф.,

докт. пед. наук, професор,
ректор Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна
академія» Харківської обласної ради

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Трансформації, пов'язані з переходом від постіндустріального до інформаційного суспільства, торкнулися всіх сфер людського буття та призвели до динамічної зміни системи цінностей, яка видозмінює традиційні орієнтації християнської культури, базові ідеали соціальної справедливості, рівності, цінності прав і свобод особистості тощо. Особливо морально нестабільною соціальною групою у цій ситуації виступає молодь, зокрема, студентство. Зазначимо, що студентський вік має свої специфічні особливості: недостатність життєвого досвіду, несформованість повною мірою стійкої

системи ціннісних орієнтацій, характерна підвищена потреба в самоствердженні, нездатність свідомо й активно протидіяти негативному впливу соціального середовища. Властивий студентській молоді максималізм, нігілізм та часто надмірна самовпевненість робить дану категорію населення найбільш вразливою перед негативними тенденціями сучасної доби.

Процес формування стійких позитивно спрямованих ціннісних орієнтацій та корекції негативних у студентської молоді є досить важливим, оскільки саме випускники закладу вищої освіти (ЗВО) найближчим часом будуть приймати важливі соціальні

рішення в різних сферах життя, зберігати, примножувати і передавати наступним поколінням базові цінності, традиції, культуру та сприятимуть економічному та соціокультурному розвитку нашого суспільства. Таким чином, загальною проблемою сучасної вищої школи України є формування у теперішніх студентів професійних, світоглядних і громадянських якостей, соціально спрямованих ціннісних орієнтацій та корекція негативних на засадах пріоритетності загальнолюдських цінностей національного, громадянського суспільства, духовності, моральності, культури тощо.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблему формування цінностей та ціннісних орієнтацій досліджували О. Богомолова, О. Зотова, З. Маєцький, С. Мукомел, Г. Олпорт, В. Ольшанський, Т. Парсонс, І. Попова, Г. Спенсер В. Шердаков, В. Ядов та інші.

Окремими аспектами формування духовності в особистості присвячені праці К. Абульханової-Славської, Т. Алексеєнко, Б. Безсонова, Є. Бистрицького, М. Кагана, Є. Козлова, Т. Костіної, Ю. Орлова, Л. Печко, П. Симонова, В. Федотової та інших.

Проблемі формування духовно-моральних ціннісних орієнтацій у студентів присвячені праці Ж. Давидової, О. Дубасенюк, Л. Кобзаренко, Д. Мірошніченко, С. Паламар, І. Сіданіч та інших.

Питанням теоретичного обґрунтування процесу корекції та формування особистості займалися Є. Бондаревська, В. Бочарова, А. Мудрик, Л. Семенюк, А. Тарасов та інші.

До засад удосконалення технології навчальної та виховної роботи в закладах вищої освіти зверталися І. Бех, М. Євтух, Н. Кузьміна, В. Лозова, Л. Петреченко, Г. Пономарьова, О. Соколова, М. Роганова, Г. Шевченко та інші.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на значну кількість досліджень з проблематики формування цінностей та ціннісних орієнтацій та різних вікових груп, проблема корекції ціннісних орієнтацій студентів у закладі вищої освіти досліджена недостатньо.

Мета статті. Метою статті є висвітлення та обґрунтування основних шляхів корекції ціннісних орієнтацій студентів у закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна соціокультурна ситуація вимагає від вищої школи не тільки підготувати висококваліфікованого та конкурентоспроможного фахівця в європейському та світовому просторі, а й сформувати його високу духовність та моральність як професіонала. Досягти цього можливо завдяки цілеспрямованому та педагогічно вивіреному вихованню в системі вищої освіти, що здійснюється як процес людинотворчості та підготовки поколінь до відтворення культурних цінностей. Зазначимо,

що в Національній доктрині розвитку освіти пріоритетними напрямками виховання особистості визначено формування національних і загальнолюдських цінностей, виховання підростаючого покоління на засадах культурно-історичних цінностей українського народу, його традицій та духовності [8], а у Концепції духовного розвитку України підкреслюється, що гармонійний розвиток суспільства можливий винятково на основі високої і традиційної духовності [10].

На основі вивчення та узагальнення наукових праць вчених стосовно особливостей студентського віку О. Євдокімової, О. Керницького, І. Курлицук, Н. Максимовської, В. Лісовського, А. Рижанової, О. Рудакової, С. Савченко, Л. Суколянської та інших; формування ціннісних орієнтацій в цьому віці В. Астахової, В. Дуденко, Д. Мірошніченко, С. Паламар та інших з'ясовано, що студентство є особливою соціальною групою, яка характеризується спеціально організованими умовами життя, праці, побуту, дозвілля, а студентський вік є важливим сенситивним періодом для формування стійких ціннісних орієнтацій, чому сприяють спеціально створені педагогічні умови у закладі вищої освіти. Безпосередньо ціннісні орієнтації у студентів формуються в процесі соціального розвитку в освітньому середовищі ЗВО, стаючи фундаментом для розвитку їх особистості і професіоналізму. Розглядаючи студентський вік як період інтенсивного формування стійкої системи ціннісних орієнтацій, більшість учених пов'язує ефективність цього процесу саме з особливостями, що створюють передумови для накопичення достатнього соціального досвіду, вироблення власної світоглядної позиції, формування переконань, розвитку критичного мислення, розширення кола та поглиблення змісту спілкування тощо. Корекція ж ціннісних орієнтацій студентської молоді є досить важливим інструментом запобігання хибних (асоціативних, аморальних тощо) новоутворень у сфері їх духовності, моралі. Причому такі категорії, як моральність і духовність, можуть характеризуватись унікальністю, своєрідністю, але мають завжди прив'язуватися до певного соціуму, культури.

Продовжуючи розгляд проблеми ціннісних орієнтацій у студентів, наведемо думку М. Шевчук, яка зазначає, що ціннісні орієнтації «відображають певну значущість для особистості предметів та явищ соціальної дійсності, а також створюють внутрішню основу її ставлень до різноманітних цінностей морального, матеріального й політичного порядку» [12, с. 11]. Дослідниця І. Дарнобит акцентує увагу на тому, що ціннісні орієнтації виступають «елементами внутрішньої структури особистості, які формуються і закріплюються життєвим досвідом індивіда у процесах соціальної адаптації та соціалізації» [1]. Важливою для

розуміння сутності і значення цінностей є думка соціологів С. Замогильного, Ю. Ставропольського та Т. Дорждави, які зазначають, що «ціннісні орієнтації або установки являють собою засвоєні і прийняті людиною соціальні норми і культурні цінності, що виступають в якості цілей життя та основних засобів досягнення. Вони відіграють головну роль у регулюванні соціальної поведінки молодих людей і є продуктом соціалізації [3, с. 88]. Обґрунтовуючи нашу позицію стосовно важливості корекції ціннісних орієнтацій в студентській молоді, наведемо думку Л. Долинської, яка вказує на той факт, що «наявність сформованої системи ціннісних орієнтацій забезпечує гармонію внутрішнього світу особистості, сприяє систематизації її знань, норм, стереотипів поведінки та самоствердженню особистості, реалізації соціальних очікувань» [2, с. 12–14].

Отже, констатуємо, що ціннісні орієнтації є важливим елементом структури особистості, вони виступають регулятором поведінки, впливають на спрямованість потреб, мотивів та інтересів, а від їхньої правильності сформованості залежить подальший розвиток студентської молоді, як особистісний, так і професійний.

Спираючись на дослідження і висновки О. Прашко, зауважимо, що в період нестабільної соціально-економічної ситуації та трансформаційних змін, пов'язаних з розбудовою суспільства і системи його пріоритетів, сенси та цінності сучасної студентської молоді зазнають деформації, підростаючі покоління «змушені обирати морально-духовні орієнтири в умовах політичної та економічної нестабільності, поляризації суспільства, яке наразі характеризується дефіцитом толерантних відносин між людьми, загостренням протиріч між проголошеними суспільними цінностями та пріоритетом матеріального збагачення політичних еліт» [7, с. 9]. Як засвідчують наші дослідження, нині серед студентів спостерігається ситуація деформації традиційних норм, цінностей, стилю поведінки, відбувається заміна донедавна домінуючих колективних ціннісних орієнтацій на індивідуальні, які не завжди набувають позитивного характеру. Відповіді 87 (3%) студентів вказують саме на цю тенденцію. У світлі такої ситуації саме заклад вищої освіти здатен вплинути на процес корекції ціннісних орієнтацій студентської молоді, спираючись на історичні, культурні, сімейні та інші цінності.

Вплив середовища закладу вищої освіти на процес становлення особистості студента важко переоцінити, оскільки він відображається позитивними, соціально значимими, морально досконалими зразками на формуванні світогляду, цінностей, культури поведінки, соціальної відповідальності, соціальної активності, толерантності, соціально-професійної та соціально-громадян-

ської позиції кожного студента під час навчальної, науково-дослідної, позааудиторної, дозвілдової діяльності та медіа-освіти і виступає потужним чинником формування позитивно спрямованих ціннісних орієнтацій і нейтралізації чи корекції негативних ціннісних установок студентів.

У словнику іншомовних слів корекція (лат. *correctio* – виправлення) означає виправлення, поліпшення чого-небудь [11]. У межах теорії корекційної педагогіки феномен корекція визначається як «система спеціальних і загально педагогічних заходів, спрямованих на послаблення або подолання недоліків психофізичного розвитку і відхилень у поведінці. Корекція може виступати як самостійне педагогічне явище, специфічні дії, спрямовані на часткове виправлення недоліку або подолання дефекту (корекція мовлення, вимови окремих звуків, виправлення недоліків зору). Водночас корекція може бути складником освітнього процесу і спрямовуватись на зміну особистості» [9]. Цієї позиції дотримуємося ми у контексті даного дослідження. Корекцію стосовно тематики нашого дослідження розуміємо як сукупність (комплекс) заходів корекційно-виховної і корекційно-навчальної діяльності, спрямованих на гальмування, перенаправлення, формування, усунення негативних ціннісних орієнтацій в студентській субкультурі, що здійснюється за допомогою стимулювання, компенсування та налаштування на гуманістичні цінності.

Основний зміст корекційної діяльності стосовно ціннісних орієнтацій нинішніх студентів у закладах вищої освіти, зокрема педагогічної, має відбуватися відповідно до напрямів виховання і визначатися такими його основними домінантами, як громадянин-патріот, професіонал-інтелігент, духовна високоморальна людина [6, с. 98]. Уточнюючи зміст поняття «домінанта», звернімося до філософського словника, в якому воно тлумачиться як «визначаючий фактор, чинник, що зумовлює протягом того чи іншого часу спрямованість мислення, поведінки та діяльності людини» [13, с. 237].

Розглянемо більш детально динаміку кожної з означених домінант у процесі корекції ціннісних орієнтацій студентів. Стосовно корекції морально-духовних ціннісних орієнтацій студентів як громадян-патріотів слід керуватися таким документом, як Концепція національно-патріотичного виховання молоді [4], яка орієнтує на необхідність формування у студентів гуманістичний світогляд, високі моральні, культурні, національні та загальнолюдські цінності, що своєю чергою сприятимуть зміцненню духовної, моральної єдності суспільства, формуванню в молоді патріотичних рис характеру, дбайливого ставлення до національних багатств, історичних пам'яток культури, мови, національних свят і традицій, збереженню та вшануванню національної пам'яті нашої країни тощо. Важливу роль у цьому процесі відіграють: виховні заходи (напри-

клад: «День пам'яті та примирення», «Будуємо соборну Україну»), кураторські години, студентські наукові конференції (наприклад: «Феномен незалежності України», «Історія героїв Крут»), різноманітна позааудиторна діяльність (наприклад: свято «День української творчості», відвідування музею АТО), проведення соціальних акцій, волонтерська допомога у військовому шпиталі, залучення студентів до роботи в гуртках, секціях, творчих колективах української пісні та танцю тощо.

Не менш важливою є домінанта професіонала-інтелігента, яку ми пов'язуємо насамперед з формуванням професійної культури, тобто здобуттям знань, розвитком мотивів, інтересів, цінностей, що забезпечить високу компетентність та конкурентоспроможність майбутнього фахівця. Як влучно зазначає дослідниця Н. Набуліна, виховання студента як професіонала має сприяти «професійній спрямованості, любові та інтересу до обраної професії, розуміння загальновідомого сенсу професійної праці й водночас його значущості для себе особисто (тобто як цінності), свідомого творчого ставлення до професійної діяльності, специфічної професійної поведінки, професійної етики, майстерності, зрілості, індивідуального стилю, професійної стійкості й надійності» [5, с. 117]. Виховання ж студента як інтелігента має спрямовуватись на його інтелектуальний розвиток, формування культури спілкування й поведінки, толерантності й поважного ставлення до оточуючих, естетичної, художньої культури, критичного мислення тощо.

Ефективними в даному напрямі корекції є такі форми освітньо-виховної роботи: розмова за круглим столом на відповідну тематику, конференції, семінари-тренінги (наприклад, на тему «Соціально-психологічна складник профілактичної роботи із попередження негативних проявів серед студентської молоді»), інтелектуальні турніри, змагання, студентські екскурсії, виховна робота студентської бібліотеки тощо.

Стосовно домінант духовної високоморальної особистості вона насамперед пов'язана з розвитком вищих моральних якостей (безкорисливої любові, жертвовності, любові до людей, терпимості, емпатії, мудрості, доброти, совісті, свободи, рівності) тощо. Саме тому важливим завданням освітньо-культурного середовища закладу освіти є виховання в студента високого рівня моральних якостей, формування культури, гуманістичних поглядів, переконань, світогляду. Ефективними у корекційній діяльності в напрямі виховання високоморальної особистості є такі форми роботи: виховні лекції з залученням представників різних соціальних інституцій зовнішнього рівня, волонтерська допомога різним категоріям населення, що опинилися в складних життєвих обставинах, виховні заходи під час проходження педагогічної практики, тренінгів, свят (наприклад: «День

родини», «Шануймо людину похилого віку») тощо.

Досвід переконує, що в новій інформаційній цивілізації не можна залишити поза увагою віртуальний простір сучасного студента. Студентська молодь є надзвичайно залежною, а отже, відчуває на собі вплив інформаційної доби, який значною мірою характеризується стихійністю, оскільки вони є найактивнішими її користувачами. Активне використання студентами інформаційно-комунікативних технологій, залежність від стихійного впливу мережі Інтернет часто веде до розповсюдження в студентській субкультурі негативних соціальних явищ, як-от: агресія, булінг, пранкування, мобінг, ейджизм тощо, що вкрай негативно впливає на формування та розвиток особистості. Тому стратегічно важливим завданням вищої школи є корекція цих негативних проявів з метою гармонійного співіснування всіх категорій населення в сучасному інформаційному суспільстві на засадах гуманності та взаємодопомоги. Ефективною корекційною діяльністю в цьому процесі є залучення студентів до означених вище змістових домінант у освітньому середовищі закладу вищої освіти за допомогою таких інноваційних форм педагогічної роботи, як онлайн-брифінги, онлайн-конференції, флешмоби, тематичні тижні, соціальні акції, ярмарки, проекти, соціальні квести тощо, що сприяють осмисленій зміні ціннісних орієнтацій на основі високої моралі та духовності.

Висновки та перспективи. Таким чином, саме корекційна діяльність у середовищі закладу вищої освіти у сфері розвитку таких змістових домінант, як патріотизм, громадянськість, професіоналізм, інтелігентність, духовність та моральність, сприятимуть формуванню у студентів позитивних ціннісних орієнтацій та світосприйняття. Підвищення ефективності системи виховної роботи в напрямі формування морально-духовної культури, зорієнтованої на найдосконаліші соціокультурні стандарти та загальнолюдські цінності в сучасному суспільстві, ми пов'язуємо з реалізацією таких шляхів корекції ціннісних орієнтацій студентів, як навчальна, науково-дослідна, позааудиторна, дозвіллева діяльності, та медіа-освіта студентів у освітньому середовищі закладу вищої освіти. Перспективами подальших досліджень вважаємо поглиблене вивчення особливостей формування морально-духовних ціннісних орієнтацій у студентів педагогічних закладів вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дарнобит І.В. Формування ціннісних орієнтацій студентів у розбудові громадянського суспільства в Україні. URL: <http://naukam.triada.in.ua/index.php/konferentsiji/>.
2. Долинська Л.В. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя : [навч. посіб.] / Л.В. Долинська, Н.П. Максимчук. Кам'янець-Подільський : ФОП Сисин О.В., 2008. 124 с

3. Замогильный С.И., Ставропольский Ю.В., Дордагва Т. Конкретно-исторические формы ценностных установок молодежи. *Вестник Московского ун-та*. 2008. №3. с. 140.

4. Концепція національно-патріотичного виховання дітей і молоді : додаток до наказу Міністерства освіти і науки України від 16 червня 2015 р. № 641. URL: <http://don.kievcity.gov.ua/files/2015/6/17/contsepciya.pdf>.

5. Набиуллина Н.П. Профессиональное воспитание студентов в среднем профессиональном учебном заведении системы потребительской кооперации : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Казань, 2002. 234с.

6. Пономарьова Г.Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика : монографія. Харків : Вид-во «Ранок», 2014. с. 405

7. Прашко О.В. Формування особистісних цінностей підлітка у процесі розвитку соціальної ком-

петентності. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 4. С. 9–12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros_2015_4_4.

8. Про Національну доктрину розвитку освіти. URL: <https://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/347/2002>.

9. Принципи корекційної-педагогічної діяльності. URL: https://studopedia.su/13_1496_printsipi-korektsiyno-pedagogichnoi-diyalnosti.html.

10. Концепція духовного розвитку України. URL: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/38735/.

11. Словник іншомовних слів Мельничука. URL: <http://slovopedia.org.ua/42/53402/284576.html>

12. Шевчук М.В. Психологічні особливості формування ціннісних орієнтацій особистості : автореф. дис. ... канд. психол. Наук : 19.00.01 / М.В. Шевчук. Київ, 2000. 20 с.

13. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. Київ : Голов. ред. УРЕ, 1986. 800 с.